

KERESZTÉNY TANÍTÁSOK A NEMZETKÖZI BÜNTETŐJOGBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NÉPIRTÁSRA, A HÁBORÚS ÉS AZ EMBERIESSÉG ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEKRE

PAPP PETRA
tanársegéd (*KRE ÁJK*)

Absztrakt

Jelen tanulmányban igyekszem bemutatni röviden azt a hosszú folyamatot, amelynek mentén kialakult a mai értelemben vett nemzetközi büntetőjog, valamint pozicionálom az egyén (a természetes személy) helyzetét a nemzetközi büntetőjogban, az államok közötti erőszak alkalmazásának lehetőségeit, avagy tilalmait és kísérletet teszek arra, hogy az egyes keresztény tanításokat összekapcsoljam a nemzetközi büntetőjog egyes részeivel, különösen (a címben is szereplő) nemzetközi bűncselekményekkel. Úgy gondolom, rendkívül fontos ez a fajta elméleti alapvetés napjainkban, amikor egy hazánkkal szomszédos országban háború zajlik.

Kulcsszavak: Igazságos háború, nemzetközi bűncselekmények, nemzetközi büntetőjog, vallás

Abstract

In this study, I will try to briefly describe the long process by which international criminal law in the present sense has evolved, as well as the situation of the individual (the natural person) in international criminal law, the possibilities, or prohibitions of the use of force between states, or I am attempting to link individual Christian teachings with certain parts of international criminal law, in particular (also mentioned in the title) with international crimes. I think that this kind of theoretical foundation or discussion is extremely important today, when there is a war going on in a country neighbouring Hungary.

Keywords: Just war, international crimes, international criminal law, religion

1. A nemzetközi büntetőjog kialakulásának rövid összefoglalása

„Teremjenek a hegyek békességet a népnek, és a halmok igazságot.” (Zsolt 72,3)

A nemzetközi büntetőjog relatíve új jogterületnek tekinthető,¹ hiszen a második világháborút követő úgynevezett nürnbergi perek² teremtették meg joganyagát.³ Ennek ellenére már 1625-ben megjelent Hugo Grotiusnak a „*De iure belli ac pacis*” (A háború és béke joga) című műve, amelyben lefektette a nemzetközi bűnügyi együttműködés (egyik) alaptételét: „*aut dedere, aut punire*” (vagy kiadni, vagy büntetni) elvet.⁴ Ennek az elvnek a betartása minden államnak alapvető kötelessége, hiszen a nemzetközi közösség csak így védhető meg hatékonyan, és csak így biztosítható az, hogy a nemzetközi jogi bűncselekmények ne maradjanak megtorlatlanul.⁵ A nemzetközi bűnügyi együttműködéshez elengedhetetlen volt a szuverén állam megjelenése,⁶ ezzel a társadalmi-gazdasági fejlődés olyan pontra ért, amely nemcsak lehetségessé, hanem szükségessé tette a nemzeti államok jogilag szabályozott együttműködését nemzetközi büntető ügyekben.⁷ A nemzetközi büntetőjog kezdetben az elmélet művelőitől kapta a legtöbb figyelmet, majd a nagy francia forradalom után nyert gyakorlati relevanciát. A nemzetközi büntetőjog kialakulása a bűnözés nemzetközivé válására vezethető vissza.⁸ A 20. századig a nemzetközi jog érdemben nem korlátozta az államok közötti erőszak alkalmazását.⁹ A

1 KUSSBACH Erich: *Nemzetközi és európai büntetőjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2005, 45–48.

2 PAPP Petra: A nürnbergi per a jog és az erkölcs hálójában. In: BIHARI Erika – MOLNÁR Dániel – SZIKSZAI-NÉMETH Katalin: *Tavaszi Szél – Spring Wind 2019 Tanulmánykötet, I. kötet*. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2020, 287–290.

3 BLASKÓ Béla – BUDAHÁZI Árpád: *A nemzetközi bűnügyi együttműködés joga*. Budapest, Dialóg Campus, 2019, 56.

4 GROTIUS, Hugo: *A háború és béke jogáról, II. kötet*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960, 460.

5 Uo.

6 KARDOS Gábor: Az államok szuverén egyenlősége. In JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: SULYOK Gábor)*, 2018, [1] bekezdés. <http://ijoten.hu/szocikk/az-allamok-szuveren-egyenlosege> (2022.05.15.)

7 BLASKÓ–BUDAHÁZI i. m. 17.

8 POLT Péter: A nemzetközi büntetőjog fejlődésének néhány kérdése. *Jogtudományi Közöny*, 1987/4, 173.

9 HOFFMANN Tamás: *Contra aggressionem? Az agresszió bűncselekményével kapcsolatos nemzetközi jogi dilemmák. Állam- és Jogtudomány*, 2019/1, 36.

nemzetközi jog fejlődése során két terület formálódott a háború¹⁰ jogával kapcsolatosan: a.) a háborúindítás joga (*ius ad bellum*); b.) a hadviselés joga (*ius in bello*).¹¹ E két csoport tulajdonképpen gyűjtőkategória („háború és béke joga”). A háborúindításhoz való jog az államok szuverén előjoga volt.¹² Ez idő tájt kialakultak az erőszak olyan formái, amelyeket háborúval nem járó ellenséges intézkedéseknek neveztek.¹³ Az emberiség nemcsak területért és élelemért küzdött, hanem ideológiai okok miatt is összeütközésbe kerültek egymással a csoportok, ami a történelem folyamán nem egyszer az egyének, törzsek, nemzeti vagy faji csoportok pusztulásához is vezetett. Az emberiség a saját jövőjét is alá tudja ásni, népének tagjait el tudja pusztítani. Ez a tény minden bizonnyal az eredeti bűnnek egyik jellegzetes sajátossága vagy következménye.¹⁴ Ha Talaat Pasha, Adolf Hitler, Josef Stalin, Mao Ce-tung, Pol Pot vagy Jean Kambanda szervezett mészárlására gondolunk, két kérdés merülhet fel bennünk: Hogy tehették? És miért nem állította meg őket senki? E személyek által szervezeten végbement kegyetlenkedések nemcsak a katonákat, kombattánsokat sújtotta, hanem a polgári lakosságot is. Sőt, olykor egy-egy katonai hadművelet kifejezett célja az volt, hogy a polgári lakosságot támadják, különféle ideológiai alapokon. Végül, a hosszú évszázadok különböző kegyetlenkedései vezették el a nemzetközi közösséget oda, hogy 1998-ban létrehozzanak egy nemzetek felett álló, állandó büntetőbíróságot, amelynek kettős célja van: az egyén felelőssége vonása és a bűnmegelőzés.¹⁵

10 A nemzetközi jog a háború fogalmát soha nem határozta meg. Erről ld. bővebben pl. VALKI László: Háború, erőszak, agresszió. In: KENDE Tamás – NAGY Boldizsár – SONNEVEND Pál – VALKI László: *Nemzetközi jog*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2014, 720. A nemzetközi jog ehelyütt a fegyveres összeütközés/konfliktus kifejezést használja. GREENWOOD, Christopher: The Concept of War in Modern International Law. *International and Comparative Law Quarterly*, 1987, (36), 283.

11 PAPP Petra: Emberiesség elleni vagy háborús bűncselekmény? In: MISKOLCZI-BODNÁR Péter (szerk.): *XIX. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2021, 225.

12 NAGY Károly: *Nemzetközi jog*. Budapest, Püski, 1999, 91.

13 SHAW, N. Malcolm: *Nemzetközi jog*. Budapest, Osiris, 2002, 679.

14 SOMFAI Béla: *Háború és béke a Katolikus Egyház tanításának fényében*. Szeged, 1992. <http://web.295.ca/gondolkodo/talalkozo/irasok/Somfai1HU04.html> (2021. 05. 01.)

15 PAPP Petra: A nemzetközi büntetőjog és a kereszténység. In: BADACSONYI Zoltán (szerk.): *Betű és lélek. Jog és jogtudomány a kereszténység nézőpontjából tanulmánykötet*. Budapest, Petrecz Sándor Alapítvány, 2021, 165–166.

2. Az egyén nemzetközi büntetőjogi felelőssége a nemzetközi jogi bűncselekményekért

A nemzetközi jogi bűncselekmények miatti felelősségre vonás kapcsán nélkülözhetetlen az ember, mint *jogsértő*. A nemzetközi jogban fokozatosan létrejött az a terület, melyet *delicta iuris gentium*-nak nevezünk,¹⁶ ez pedig a természetes személynek a nemzetközi jog megsértése miatti büntetőjogi felelősségére vonatkozó szabályaival identifikálódik.¹⁷

A *delicta iuris gentium* jogintézménye létrejöttének folyamatából különösen az alábbiakat kell kiemelni:

- a nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék (*International Military Tribunal at Nuremberg*) alapokmányában¹⁸ és ítéleteiben megjelenő jogelveket megerősítő közgyűlési határozatot,¹⁹ valamint az ezt követő határozatot, amely megbízta a Nemzetközi Jogi Bizottságot (NJB) a „*nürnbergi elvek*” kodifikációjával;²⁰
- a kodifikáció következő állomása „*az emberiség békéje és biztonsága elleni bűncselekmények*” kódexének megalkotása, amely munka eljutott az ideiglenes (1991), majd a végleges tervezet (1994) – bizottsági szintű – elfogadásáig;
- a jogfejlesztésnek komoly impulzust adott az ENSZ Biztonsági Tanácsának

16 BRUHÁCS János: *Nemzetközi jog II. Pécs*–Budapest, Dialog–Campus Kiadó, 2010, 202–213.

17 CSAPÓ Zsuzsanna: *Delicta iuris gentium, a természetes személyek nemzetközi jogon alapuló büntetőjogi felelőssége és a felelősségre vonás folyamata. JURA*, 2002/1., 136–143.

18 Nemzetközi Katonai Törvényszék alapokmánya angolul: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf (2020. 10. 03.)

19 A/RES/96/1 (1946) [https://undocs.org/en/A/RES/96\(I\)](https://undocs.org/en/A/RES/96(I)) (2020. 10. 03.)

20 A/RES/97/1 (a NJB erre vonatkozó kodifikációs tevékenységének összefoglalását I. Doudou Thiam külön előadó I. jelentésében (ACDI 1983, vol.II.) https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/french/ilc_1983_v2_p1.pdf (2021. 03. 27.)

1995-ben a volt Jugoszlávia²¹ és Ruanda²² Nemzetközi Büntető Törvényszékek felállításáról szóló határozata. E határozatokat az ENSZ főtitkárának jelentése indokolja, amely a nemzetközi jog általános szabályaira építi a törvényszékek által „alkalmazandó jogot”, azaz a törvényi tényállásokat;

- ezek az előzmények vezettek a Nemzetközi Büntetőbíróságról (*International Criminal Court*, a továbbiakban, röviden: ICC) szóló 1998. évi Római Statútum (vagy röviden: Római Statútum)²³ elfogadásához. E Statútum stabilizálta a természetes személyeknek a nemzetközi jog megsértése miatti büntető jogi felelősségét négy *bűncselekmény* elkövetésének esetében, szubszidiárius jelleggel, azaz elsősorban a nemzeti bíróságok feladatává téve az ítélezést.²⁴ A Római Statútum preambuluma rögzíti,

21 International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, röviden: ICTY, Jugoszlávia-törvényszék az ENSZ BT. 827. számú határozat hozta létre. [https://undocs.org/S/RES/877\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/877(1993)) (2020. 10. 02.) Magyarország kihirdette az 1996. évi XXXIX. tv. A Törvényszék 2017-ben befejezte működését, amely az egykori Jugoszlávia területén 1991 óta elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekményekért felelős személyek megbüntetésére jött létre. Ld. CRS Report for Congress, April 23, 1998, 1–2. <https://fas.org/sgp/crs/row/96-404.pdf> (2020. 10. 06.); DOMOKOS Andrea: *Nemzetközi büntetőbíráskodás eszméje (Jog és Állam 7., Bűnügyi Oktatók Országos Találkozója (BOT) – 2004.)*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2005, 23.; UN ICTY, 2017. <https://www.icty.org/en/press/icty-marks-official-closure-with-moving-ceremony-in-the-hague> (2020. 10. 06.)

22 International Criminal Tribunal for Rwanda, röviden: ICTR, Ruanda-törvényszéket az ENSZ BT. 955. számú határozata hozta létre. [https://undocs.org/S/RES/891\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/891(1993)) (2020. 10. 02.) Magyarországon kihirdette az 1999. évi CI. tv. Az első népi pertárgyában született elmarasztaló ítélet 1998-ban volt, amikor Jean Paul Akayesu (ICTR-96-4-T) vont felelősségre a Törvényszék tetteiért. Ld. ICTR, Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, Judgment, 23 Nov. 2001, Case No. ICTR-96-4-T. <https://unictr.irmct.org/en/cases/ict-96-4> (2020. 10. 02.) A Törvényszék 2015 végén bezárt. Ld. BIEDERMANN Zsuzsánna: A ruandai népi pertás. *Afrika Tanulmányok folyóirat*, 2013/2, 75–77.

International Criminal Court, röviden: ICC Article 1. Ld. <https://www.icc-cpi.int/nr/rdonly-res/add16852-ae9-4757-abe7-9cdc7cf02886/283503/romestatuteng1.pdf> (2020. 10. 09.) BASSIOUNI, M. Cherif: Negotiating the Treaty of Rome on the Establishment of an International Criminal Court. *Cornell International Law Journal*, 1999, (32), 443–460.; WIENER A. Imre – LIGETI Katalin: Hungarian Report on the International Criminal Court. *Acta Juridica Hungarica*, 2002, 43/3–4, 263.

23 Ennek kihirdetése nem történt meg. Erről lásd részletesebben pl. Kovács Péter: Miért nincs még kihirdetve a Római Statútum? Gondolatok a Római Statútum és az Alaptörvény összeegyeztethetőségének egyszerűségéről. *Állam- és Jogtudomány*, 2019/1, 69–90.

24 *Rome Statute of The International Criminal Court Article 5: „Crimes within the jurisdiction of the Court The jurisdiction of the Court shall be limited to the most serious crimes of concern to the international community as a whole. The Court has jurisdiction in accordance with this Statute with respect to the following crimes: (a) The crime of*

hogy ezek a bűncselekmények olyan kiemelkedő tárgyi súlyú deliktumok, amelyek az egész emberiség (a nemzetek közösségének) legalapvetőbb értékeit, illetve érdekeit, a nemzetközi békét és biztonságot sértik vagy veszélyeztetik.²⁵ A cselekmények bűncselekményként történő minősítése nem függ a nemzeti jogtól, büntetendőségük közvetlenül a nemzetközi jogon alapul, az elkövető (egyéni) büntetőjogi felelőssége közvetlenül a nemzetközi jog szabályaiból ered.²⁶ E deliktumokat a jogirodalom átfogóan *emberiség elleni bűncselekményeknek (crimes against humanity)* nevezi, melybe az alábbi négy bűncselekmény tartozik:²⁷

- az agresszió (*crime of aggression*),
- a népirtás (*genocide*),
- az emberiség elleni bűncselekmények (*crimes against humanity*),
- háborús bűncselekmények (*war crimes*) [e felsorolás az ICC tárgyi joghatóságával megegyezik].²⁸

3. A háború a keresztény tanítások szerint: az igazságos háború doktrínája

Az egyiptomi szolgálzadásból²⁹ megszületett a zsidó népszövetség.³⁰ Az elnyomás elleni küzdelemnek és a jogos háborúnak a gondolata mélyen

genocide; (b) Crimes against humanity; (c) War crimes; (d) The crime of aggression." <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf> (2021. 03. 22.)

- 25 *Rome Statute of the International Criminal Court Preamble:* „[...] the most serious crimes of concern to the international community as a whole”, which „threaten the peace, security and well-being of the world” and which „deeply shock the conscience of humanity”. <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf> (2021. 03. 22.) MARCHU, Iryna: *The Concept of Crime in International Criminal Law*. Berlin Heidelberg, Springer-Verlag, 2014, 70.
- 26 KARSAI Krisztina: *Nemzetközi együttműködés a büntetőjog területén*. In: FEJES Zsuzsanna – SZALAI Anikó (szerk.): *Államközi kapcsolatok*. Szeged, Iurisperitus Kiadó, 2019, 230.
- 27 Ádány Tamás Vince: *A Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága: Előzmények, tendenciák és előfeltételek*. Budapest, Pázmány Press, 2014, 97.
- 28 *Rome Statute of The International Criminal Court Article 5*.
- 29 MURPHY, Roland E. – BROWN, RAYMOND Edward – FITZMYER, Joseph A.: *The New Jerome Biblical Commentary*. New Jersey, Prentice Hall, 1990, 1–1484.
- 30 Tények Izraelről, Izrael Állam Nagykövetsége, Budapest, 2010, 8–13. https://mfa.gov.il/MFA_Graphics/MFA%20Gallery/Documents%20languages/FactsHungarian.pdf (2021. 05. 03.)

beivódott a keresztény vallás egész lelkületébe.³¹ A szent háború³² eszméje és a hadviselő Isten képe, aki népe mellett áll küzdelmeikben, nagy szerepet játszottak a zsidó vallás történelmében, különösen a pusztai vándorlás³³ és a királyság korában.³⁴ Erről tanúskodnak a Kivonulás, a Bírák és a Királyok könyvei, de a Szentírás más történeti könyveiben, valamint a próféták írásaiban és a zsoltárokban is gyakran találunk utalásokat erre a felfogásra.³⁵ A Szövetség Istene³⁶ legyőzi népének ellenségeit, békét és igazságot biztosít a választott nép számára mindaddig, amíg hűségesek maradnak a Sinai pusztában kötött szövetséghez.³⁷ A vesztes háború és az elnyomás a hűtlenség isteni büntetésének számítottak. A hadviselés kötelessége a Szövetség ideológiai tisztaságának védelmében és a bálványimádás veszélyének elkerülésében gyökerezett.³⁸ A hadviselő Isten képe azonban hasonlat is volt, különösen a Zsoltárokban és a prófétai írásokban, annak a meggyőződésnek a kifejezésére, hogy Isten népe életében társul szegődött, számukra jövőt és biztonságot teremtett. Amint Jézus és követőinek magatartásából tudjuk, túlzás lenne azonban azt állítani, hogy ez a lelki-szellemi beállítottság uralkodó gondolatává vált a zsidóság későbbi történelmében. Gondoljunk csak a Makkabeus testvérek harcára és annak vallásos értelmezésére, vagy azokra a nehézségekre, amelyekkel Jézus követőinek kellett megküzdeni ahhoz, hogy az Isten Országának politikától mentes jellegét valamilyen módon felfogják.³⁹ A háború kikerülhetetlen tapasztalata arra is figyelmeztette Izrael népét, hogy az igazi béke csak a messiási idők tulajdonsága lehet. A Messiás Király országában „[...] Igazság és hűség találkoznak,

31 GRÜLL Tibor: „*Kitérők és betérők*” – *Zsidó és keresztény vallási misszió az ókorban*. In: HORVÁTH Zita – Sz. Halász Dorottya (szerk.): *Zsidók és keresztények az évszázadok sodrában – Interpretációk egy témára*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2015, 13–21.

32 A „szent háború” fogalma a középkori kereszties háborúk és a spanyol reconquista idejéből származik, a keresztiesek definiálták így hadjárataikat, küzdelmüket, melyek célja Jeruzsálem és a Szentföld visszafoglalása volt a „szaracénoktól”, míg Hispániában az Ibériai-félsziget felszabadítása volt a „mór” uralom alól. Ld. BANAI Tibor Péter: *Dzsiháds Terrorizmus, vagy szabadságharc? A fogalom multidiszciplináris vizsgálata (doktori értekezés)*. Budapest, Corvinus Egyetem, 2018, 12. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1072/1/Banai_Tibor_Peter_dhu.pdf (2021. 03. 19.)

33 2Móz 15,22–27; 16,1–7.

34 1Kir 17 – 2Kir 13.

35 pl. MTörv 1,30; 20,4; Józs 2,24; Bír 3,28.

36 2Móz 19,3–6.

37 SOMFAI i. m.

38 Uo.

39 Uo.

és az igazságosság és békecsókot vált.”⁴⁰ A szentírási hagyományokon alapuló rabbinisztikus törvénytárgyalás kétféle háborút különböztetett meg: 1.) a hadviselés nem kötelező esetei olyankor adódnak, amikor a küzdelem célja a mások általi támadás megelőzése vagy megakadályozása; 2.) a hadviselés mindenkire kötelező eseteit viszont a megtörtént katonai támadás elleni védekezés teremti meg. A rabbinikus hagyomány meglehetősen nehezen barátkozott meg a hadviselés nem kötelező eseteinek megengedhetőségével, és a mindenkire kötelező védekező háború módját is igyekezett szabályokkal korlátozni.⁴¹ Az igazságos háború doktrínája a Római Birodalom krisztianizálásának nyomán jelent meg, amikor a keresztények fokozatosan lemondtak a pacifizmus elveiről. Az erőszak alkalmazása megengedett volt, ha megegyezett az isteni akarral.⁴² Az igazságos háború fogalma a görög és a római filozófia elemeit is magába foglalta, és a társadalmi rend fenntartásának érdekében, végső megoldásként alkalmazták.⁴³ Szent Ágoston szerint az igazságos háború egyenlő az elszenvedett károkkal kapcsolatos jogos elégtétellel, ha a bűnös fél megtagadja a jóvátételt. Ezek alapján a háborút a rosszak megbüntetése érdekében indították, melynek célja a békés status quo helyreállítása volt. Később Aquinói Szent Tamás bővítette az igazságos háború fogalmát, szerinte a jogsértő szubjektív bűnét kell inkább büntetni, mintsem az objektíve rossz cselekedetét, illetve a háború akkor igazolható, ha azt a szuverén hatalom igazságos ügy érdekében indítja, példának okáért a jogsértők megbüntetése érdekében.⁴⁴ Grotius az igazságos háborút az önvédelemnek, a tulajdon védelmének, illetve egy adott állam polgárai által elszenvedett jogtalanság megbüntetésének összefüggésében értelmezte újra. A 17. század közepétől pedig az államok egyenlőek és szuverének lettek, az igazságos háború elvét felváltotta a viták békés rendezésének az elve. A háborúnak kialakult a szabályozott joga, illetve az erőszak olyan formái is rögzítésre kerültek, amelyek nem minősültek háborúnak. Majd az első és a második világháború ezt a világrendet teljesen felborította. A háborúnak, az erőszaknak, a kegyetlenkedésnek egy teljesen más oldalát ismerte meg az emberiség. A háború igazságtalansága megkérdőjelez-

40 Zsolt 85,11.

41 SOMFAI i. m.

42 BARRICK i. m. 217.

43 EPPSTEIN, John: *The Catholic Tradition of the Law of Nations*, 1935. The Lawbook Exchange, 2008, 65.

44 SAINT AQUINAS, Thomas: *Summa Theologica*, 1812–1817. <https://d2y1pz2y630308.cloudfront.net/15471/documents/2016/10/St.%20Thomas%20Aquinas-Summa%20Theologica.pdf> (2021. 04. 13.)

hetetlen volt.⁴⁵ A II. Vatikáni Zsinat *Gaudium et spes* (latin, magyarul: öröm és reménység) elfogadta a háború jogszerűségét, a védekezés jogát, elítélte „a háború embertelenségét”,⁴⁶ különbséget téve a népek igazságos védelme és annak leigázása között.⁴⁷ II. János Pál pápa szerint a béke kudarca a háború, „csapás”,⁴⁸ amely sohasem megfelelő eszköz azoknak a problémáknak az alkalmas megoldására, amelyek a nemzetek között felmerülnek: „Sohasem volt az, soha nem lesz az”,⁴⁹ mert csak újabb és még összetettebb konfliktusokat vált ki.⁵⁰ Ha kirobban, a háború „értelmetlen vérfürdővé” lesz,⁵¹ „kalanddá válik, ahonnan nincs visszaút”,⁵² amely káros a jelenre, és az emberiség jövőjét is megsebzí: „semmi sincs veszve a békével, de minden elveszhet egy háborúval”.⁵³ A fegyveres konfliktus által okozott károk nem pusztán anyagi, hanem

45 MALCOLM i. m. 678–679.

46 II. Vatikáni Zsinat, *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció, 77: AAS 58 (1966) 1100 https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_hu.html (2022. 05. 28.); vö. A Katolikus Egyház Katekizmusa, 2307–2317. <https://archiv.katolikus.hu/kek/> (2022. 05. 28.)

47 II. Vatikáni Zsinat, *Gaudium et spes*, „Az Egyház a mai világban” kezdetű konstitúciója, a háború elkerülése. 1965. <http://tarsadalomformalas.kife.hu/a-ii-vatikani-zsinat-gaudium-et-spes/> (2021. 04. 03.)

48 XIII. Leó, *Allocuzione al Collegio dei Cardinali. Acta Leonis*, 1899, 13(19), 270–272. idézi: AZ IGAZSÁGOSSÁG ÉS A BÉKE PÁPAI TANÁCSA: *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma. Őszentsége II. János Pál pápának a társadalmi tanítás tanítómesterének, az igazságosság és a béke evangéliuma tanúságtevőjének*. Második rész, Tizenegyedik fejezet: A béke támogatása, III. alfejezet: A béke kudarca: a háború. https://www.vatican.va/content/leo-xiii/hu/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.html (2022. 05. 28.)

49 II. János Pál, *Incontro con gli Officiali del Vicariato di Roma* (1991. január 17.): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XIV, 1 (1991) 132 idézi: AZ IGAZSÁGOSSÁG ÉS A BÉKE PÁPAI TANÁCSA i. m.; vö. uo. „Discorso ai Vescovi di Rito Latino della Regione Araba (1990. október 1.)”, 4: AAS 83 (1991) 475. idézi: AZ IGAZSÁGOSSÁG ÉS A BÉKE PÁPAI TANÁCSA i. m.

50 Vö. VI. Pál, *Discorso ai Cardinali* (1965. június 24.): AAS 57 (1965) 643–644. idézi: AZ IGAZSÁGOSSÁG ÉS A BÉKE PÁPAI TANÁCSA i. m., <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-57-1965-ocr.pdf> (2022. 05. 28.)

51 XV. Benedek, *Appello ai Capi dei popoli belligeranti* (1917. augusztus 1.): AAS 9 (1917) 423. idézi: AZ IGAZSÁGOSSÁG ÉS A BÉKE PÁPAI TANÁCSA i. m., <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-09-I-1917-ocr.pdf> (2022. 05. 28.)

52 II. János Pál, *Discorso all’Udienza Generale* (1991. január 16.): *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XIV, 1 (1991) 121. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/audiences/1991/documents/hf_jp-ii_aud_19910116.html (2022. 05. 28.)

53 XII. Piusz, *Rádióüzenet* (1939. augusztus 24.): AAS 31 (1939) 334. https://www.vatican.va/content/pius-xii/it/speeches/1939/documents/hf_p-xii_spe_19390824_ora-grave.html (2022. 05. 28.); II. János Pál, *Üzenet a Béke Világnapjára*, 1993, 4: AAS 85 (1993) 433–434. <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-85-1993-ocr.pdf> (2022.

erkölcsi természetűek is.⁵⁴ A háború végső soron „minden valódi humanizmus pusztulása”,⁵⁵ „mindig az emberiség veresége”:⁵⁶ „soha többet egyik a másik ellen, soha többet, sohasem! [...] Soha többet háborút, soha többet háborút!”⁵⁷

4. A 'vallási elem' a nemzetközi büntetőjog és a nemzetközi bűncselekmények relációjában

Vannak olyan bűncselekmények, amelyek már eleve magukban hordozzák az erkölcsi elítélendőséget, tehát elkövetésük materiális és morális értelemben is helytelennek tekinthető. A római jog különbséget tett *delicta privata* és *crimina publica* között.⁵⁸ E két kategóriát megtaláljuk a *common law* jogrendszerekben, ahol a pusztán tiltás folytán bűncselekménynek minősülő magatartások, illetve a morális értelemben is helytelen cselekmények megkülönböztetésére fejlesztették ki a *malum in se* (*wrong in themselves*) és a *malum prohibitum* (*statutory wrongdoing*) fogalmakat.⁵⁹ Az utóbbi azokat a magatartásokat öleli fel, amelyek negatívuma a jogszabály megszegésében rejlik, míg az előbbi csoport tartalmazza a morális és materiális értelemben is rossz és veszélyes cselekményeket. „A gonosz maga”, a bűnelkövető az emberiség elleni támadás részeként az alapvető emberi értékeket, például az emberi méltóságot és humánusságot sérti vagy veszélyezteti, azaz „az emberiség lelkiismeretét megdöbbsenti”. A nemzetközi jog szerint a *malum prohibitum* közvetlenebbül támaszkodik a szabályozásra, különösen a tilalom szintjére. E nézet szerint a nemzetközi bűncselekmény olyan cselekmény,

05. 28.); vö. XXIII. János Pacem in terris kezdetű körlevele: AAS 55 (1963) 288 <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-55-1963-ocr.pdf> (2022. 05. 28.)

54 Vö. II. Vatikáni Zsinat, Gaudium et spes lelkipásztori konstitúció, 79: AAS 58 (1966) 1102-1103. <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-58-1966-ocr.pdf> (2022. 05. 28.)

55 II. János Pál, Üzenet a Béke Világnapjára, 1999, 11: AAS 91 (1999) 385. <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-91-1999-ocr.pdf> (2022. 05. 28.)

56 II. János Pál, Discorso al Corpo Diplomatico (2003. január 13.), 4: AAS 95 (2003) 323. idézi: AZ IGAZSÁGOSSÁG ÉS A BÉKE PÁPAI TANÁCSA i. m., <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/2003/maggio%202003.pdf> (2022. 05. 28.)

57 VI. Pál, Discorso all'Assemblea Generale delle Nazioni Unite (1965. október 4.), 5: AAS 57 (1965) 881. idézi: AZ IGAZSÁGOSSÁG ÉS A BÉKE PÁPAI TANÁCSA i. m., <https://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-57-1965-ocr.pdf> (2022. 05. 28.)

58 NÉMETH Imre: A sértett beleegyezésének koncepciója az angolszász büntetőjogban. *Jog, állam, politika*, 2010/1, 46.

59 GRAY, Richard L.: Eliminating the (Absurd) Distinction Between Malum In Se and Malum Prohibitum Crimes, *Washington University Law Review*, 1995, (73), 1370–1371.

amelyet a nemzetközi jog közvetlenül büntet.⁶⁰ Tipikus példa egy olyan büntetőjogi norma megsértése, amelyet nemzetközi szerződés vagy nemzetközi szokásjog tartalmaz, például az 1948. évi Népiirtás egyezmény vagy az 1949. évi Genfi Egyezmények. A nemzetközi jogi bűncselekmények kapcsán kiemeltem a népiirtás és az emberiség elleni bűncselekményeket. A két deliktum a Btk.-ban a 142. és 143. §-ok alapján üldözendő, melynek alapjai a Római Statútum 6. (*genocide*) és 7. (*crimes against humanity*) cikkében foglaltak. A népiirtás esetében egy bizonyos csoport vagy annak tagjai képezik a paszszív alanyi kört. E csoport alatt pedig olyan emberek közösségét értjük, akik nemzeti, etnikai, faji vagy vallási szempontból hasonló életviszonyok alapján együvé tartoznak. Az emberiség elleni bűncselekmény kapcsán pedig az egyik elkövetési magatartása [Btk. 143. § (1) bekezdés h) pontja és a Római Statútum 7. cikk 1. pont h) alpontja szerint] a politikai, a nemzeti, az etnikai, a kulturális, a vallási, a nemi vagy más ismérv alapján meghatározott csoportnak vagy a csoporthoz tartozó tagnak a csoporthoz való tartozása miatt alapvető jogaitól történő megfosztása.⁶¹

4.1. A genocídium büntette

A különböző népcsoportok brutális elpusztítása a történetírás kezdeteitől fogva dokumentált, ámde számos szerző szerint a 20. század volt a „népiirtások évszázada”.⁶² Churchill úgy vélte, hogy a második világháborúig a népiirtás „a crime without a name” – név nélküli bűn – volt.⁶³ A második világháború eseményeinek hatására számos nemzetközi jogász kezdett el foglalkozni ezzel a kérdéskörrel, majd megkezdődött annak kriminalizálása is. 1948-ban elfogadásra került az ENSZ égisze alatt a Népiirtás Büntettének Megelőzéséről és Megbüntetéséről szóló Egyezmény, ez az ún. Genocídium-egyezmény. Az elfogadása óta több alkalommal népiirtások zajlottak szerte a világban, például Bangladesben, Indonéziában, Kambodzsában stb.

A bűncselekmény elnevezése Raphael Lemkin nevéhez köthető, aki 1944-ben kiadott könyvében a náci által elkövetett bűncselekmények megjelölé-

60 STAHN, Carsten: *A critical introduction to international criminal law*. Cambridge, Cambridge University Press, 2019, 16–22.

61 KARSAI Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters, 2019, 305–306, 309.

62 WEITZ, Eric D.: *A Century of Genocide: Utopias of Race and Nation*. Princeton University, 2003, 360.

63 CHURCHILL, Winston rádióbeszéde alapján <http://www.preventgenocide.org/genocide/crimewithoutaname.htm> (2021. 03. 30.)

sére a görög „genos” (nép) és a latin „caedere” (ölni) szavak összevonásából megalkotta a genocídium kifejezést.⁶⁴ Genocídium definíciója az 1948. évi Népiirtás elleni egyezmény értelmében:

„[...] népiirtás alatt a következő cselekmények bármelyikének, valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport, mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával való elkövetését érti:

a) a csoport tagjainak megölése;

b) a csoport tagjainak súlyos testi vagy lelki sérelem okozása;

c) a csoportra megfontolva oly életfeltételek ráerőszakolása, melyeknek célja a csoport teljes vagy részleges fizikai elpusztulásának előidézése;

d) oly intézkedések tétele, amelyek célja a csoporton belül a születések meggátolása;

e) a csoport gyermekeinek más csoporthoz való erőszakos átvitele.”⁶⁵

Az imént leírt fogalom alapján a bűncselekmény csak rendkívül szűk körben valósul meg: taxatív felsorolt öt elkövetői magatartás megvalósulása esetén és kizárólag a felsorolt védett csoportok esetében. Ez azt jelenti, hogy más (pl. politikai vagy társadalmi) csoportok ellen irányuló erőszak nem minősül népiirtásnak.⁶⁶ A speciális szándéknak (*dolus specialis*) kiemelt jelentősége van, ugyanis ennek hiányában az elkövetett bűncselekmény ‘csak’ emberiség elleni vagy háborús bűncselekménynek minősülhet. Az utóbbira példa a boszniai polgárháború során elkövetett etnikai tisztogatások, ahol a szembenálló felek célja az esetek többségében egy etnikailag homogén zóna létrehozása volt. Sok nemzetközi jogász élt negatív kritikával a Genocídium-egyezmény ellen, hiszen az elkövetői magatartások, valamint a védett csoportok köre szűk, a fogalma pedig restriktív, ezáltal a deliktum megelőzése, valamint a már megtörtént bűncselekmény elbírálása (értékelése) nem megfelelő.⁶⁷ Mindezek mellett a Genocídium-egyezmény nem védi

64 LEMKIN, Raphael: *Axis Rule in Occupied Europe of Occupation – Analysis of Government – Proposals for Redress*. Washington, D.C., Carnegie Endowment for International Peace, 1944, 79.

65 Magyarországon az 1955. évi 16. törvényerejű rendelettel lett kihirdetve az egyezmény és a tvr. II. cikke tartalmazza a fogalom magyar megfelelőjét, hűen az egyezmény eredeti szövegéhez.

66 BASSIOUNI, M. Cherif: *Crimes Against Humanity: Historical Evolution and Contemporary Application*. Cambridge University, 2011, 209.

67 BIEDERMANN Zsuzsanna: *Genocídium és destabilizáció az afrikai Nagy Tavak régióban – Ajánlások a megelőzésre* PhD értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskola, Budapest, 2013, 21–23. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/704/1/Biedermann_Zsuzsanna.pdf (2021. 03. 10.)

az egész polgári lakosságot, következésképpen nem írja felül az emberiség elleni bűncselekmények relevanciáját, mert nem ugyanaz a két tényállás által védett személyek, valamint a tiltott cselekmények köre.⁶⁸

4.2. Az etnikai tisztogatás

Sok esetben a népirtás szinonimájaként kezelik – helytelenül. Az etnikai tisztogatást, mint kifejezést, először a második világháború során használták a szerbek ellen elkövetett atrocitásokra.⁶⁹ Az etnikai tisztogatásnak nincs általánosan elfogadott definíciója,⁷⁰ átfogó fogalom, amely röviden úgy fogalmazható meg, hogy egy etnikai vagy vallási csoport erőszakos és céltudatos kiűzése egy területről az adott régió etnikai összetételének megváltoztatása érdekében. Konkrétan nem takar semmiféle meghatározott bűncselekményt, gyakorlata azonban több büntettet foglalhat magába. Az ENSZ szakértői bizottsága 1993. januári jelentésében a Biztonsági Tanács számára úgy határozta meg fogalmát, mint „egy térség etnikailag homogénné tétele adott csoportok tagjainak a térségből erőszak vagy megfélemlítés által való eltávolításával”. Röviden: tömeges kitelepítés. Erre példa volt, Jugoszlávia, vagy amikor Törökországból a görögöket és fordítva, Görögországból a törököket, a fasiszta Horvátországból 1941–1945 között a szerbeket, Hitler idején zsidókat Európából, a németeket a háború utáni Csehszlovákiából, a palesztinokat az Izrael által megszállt területekről telepítettek ki.⁷¹ Az etnikai tisztogatás és a népirtás közti különbségek: az egyik, hogy az utóbbiról szól külön nemzetközi egyezmény, külön nevesített bűncselekmény. A másik nagy különbség a szándék. Egy adott népcsoport deportálása nem egyenlő annak kiirtásával, célja, az adott területről való eltávolítás. Amennyiben erről van szó, akkor ez az adott népcsoport folytathatja máshol életét, ott a területszerzés volt releváns. Amennyiben az etnikai tisztogatás az adott népcsoport kiirtás céljával történik, népirtás büntette valósul meg.⁷²

68 BASSIOUNI i. m. 209.

69 BIEDERMANN i. m. 41.

70 Uo. 42.

71 COHEN, Roger: Etnikai tisztogatás. In: GUTMAN, Roy – RIEFF, David (szerk.) [ford. LATTMANN Tamás – SÜLI István]: *Háborús Bűnök*. Budapest, Zrínyi 2002, 106–108.

72 BIEDERMANN i. m. 42.

5. Az emberiesség elleni bűncselekmény fogalma és kategóriái napjainkban

A Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának 7. cikke alkalmazásában az emberiesség elleni bűncselekményen bármelyik következő cselekmény értendő, amelyet a polgári lakosság elleni széles körű vagy módszeres támadás részeként, a támadásról tudva követnek el:

- a) *szándékos emberölés;*
- b) *kiirtás;*
- c) *rabszolgaságba taszítás;*
- d) *a lakosság áttelepítése vagy erőszakos elhurcolása;*
- e) *bebörtönzés vagy a fizikai szabadság elvonásának más súlyos formája, a nemzetközi jog alapvető rendelkezéseinek megsértésével;*
- f) *kínzás;*
- g) *erőszakos közösülés, nemi rabszolgaságban tartás, prostitúcióra kényszerítés, kényszerterhesség, kényszersterilizálás vagy a nemi erőszak bármely más, hasonlóan súlyos formája;*
- h) *bármely meghatározható csoport vagy közösség üldözése a 3. bekezdésben meghatározott politikai, faji, nemzeti, etnikai, kulturális, vallási, nemi vagy más, a nemzetközi jog által egyetemesen tiltott egyéb ismérv alapján, a jelen bekezdésben írt bármely cselekménnyel vagy a Bíróság joghatósága alá tartozó bármely más bűntettel kapcsolatban;*
- i) *személyek erőszakos eltüntetése;*
- j) *az apartheid büntette;*
- k) *más, hasonló jellegű, szándékosan nagy szenvedést, illetve a testi épség vagy a testi, lelki, egészség elleni súlyos sérelmet okozó embertelen cselekmények.*

A Római Statútum 7. cikk 2. pontja az alábbi értelmező rendelkezéseket fűzi az egyes elkövetési magatartásokhoz.

A polgári lakosság elleni támadás olyan magatartást jelent, amely magában foglalja a fentebb írt cselekmények polgári lakosság elleni sorozatos elkövetését, azon állam vagy szervezet politikájának végrehajtása vagy elősegítése érdekében, amelynek célja az ilyen támadás. A kiirtás alatt értendő különösen olyan életfeltételek szándékos előidézése, többek között a táplálékhoz és a gyógyszerhez jutás lehetőségétől való megfosztás, amely a népesség egy részének pusztulását okozhatja. A rabszolgaságba taszítás egy személy fölötti tulajdonjoghoz kapcsolódó valamelyik vagy valamennyi jogosítvány gyakorlását jelenti, köztük e jogosítványoknak az emberkereskedelemben való gyakorlását, különösen nők és a gyermekek tekintetében. A lakosság áttelepítése vagy

erőszakos elhurcolása elűzés vagy más kényszerítő intézkedés által érintett személyeknek erőszakos áthelyezését jelenti a nemzetközi jogban elfogadott indokok nélkül olyan területről, amelyen jogosan tartózkodnak. A kínzás őrizetben vagy a vádlott ellenőrzése alatt lévő személynek szándékosan súlyos testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedés okozását jelenti; nem minősül kínzásnak csupán a jogszerű büntetésekkel járó vagy azok által okozott fájdalom vagy szenvedés. A kényszerterhesség, az erőszakkal teherbe ejtett nő jogellenes fogva tartását jelenti a népesség etnikai összetételének megváltoztatása vagy más súlyos nemzetközi jogsértés elkövetésének szándékával. Ez a meghatározás semmiképpen nem értelmezhető úgy, mint amely érinti a terhességre vonatkozó nemzeti joggyakorlatot. Az apartheid bűntette: az első bekezdésben meghatározottakhoz hasonló embertelen cselekményeket jelent, amelyeket a módszeres elnyomás és egy faji csoport bármely más faji csoport vagy csoportok fölötti uralmának intézményesített rendszerében követnek el, a rendszer fenntartásának szándékával. A személyek erőszakos eltüntetése: személyeknek valamely állam vagy politikai szervezet által, illetőleg ezen állam vagy szervezet felhatalmazásával, támogatásával vagy hozzájárulásával történő letartóztatását, fogva tartását vagy elrablását jelenti, amely később nem ismeri el, hogy ezeket a személyeket szabadságuktól megfosztotta, vagy megtagadja, hogy sorsukról, tartózkodási helyükről tájékoztatást adjon, azzal a szándékkal, hogy hosszabb időre elvonja tőlük a jog által biztosított védelmet. A Nemzetközi Jogi Bizottság (International Law Commission) a 71. ülészakán 2019-ben⁷³ elfogadta „Az emberiség elleni bűncselekmények megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény tervezetét”.⁷⁴ E tervezet jelenleg nincs még hatályban, ám az imént említett és tárgyalt emberiség elleni bűncselekmények fogalmát, elkövetési magatartásait és annak elemeit automatikusan átültette a tervezetbe.⁷⁵

6. Befejező gondolatok, következtetések

„Nem így járnak a bűnösök, hanem úgy, mint a polyva, amelyet szétszór a szél. Ezért nem állhatnak meg a bűnösök az ítélet idején és a vétkesek az igazak közösségében. Mert ismeri az Úr az igazak útját, a bűnösök útja pedig semmibe vész.” (Zsolt 1, 4–6)

73 https://legal.un.org/ilc/guide/7_7.shtml (2022. 05. 15.)

74 „Draft articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity 2019”. Angolul az alábbi linken keresztül olvasható: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_7_2019.pdf (2022. 05. 15.)

75 Lásd a fenti linken keresztül a tervezet 2. cikk 2. pontját.

A háború az emberiség történetének része, mióta a világ a világ, a fegyveres konfliktusok bizonyos korokban, társadalmakban szükségképpen kirobbannak. A háborúk mindig is kegyetlenek, ahol az ártatlanok a felek által gyakran hivatkozott nemes elvek dacára szenvednek,⁷⁶ és olykor, az emberiség legkíméletlenebb bűnelkövetőit ismertük meg ezekben a helyzetekben. Sajnálatos módon az emberiség a leckéből nem tanulva, megismétli ugyanazokat a borzalmakat, amelyekre már egyszer a nemzetközi közösség azt mondta, hogy soha többé. Az igazságos háborút felváltotta a fegyveres erőszak jogszerű alkalmazása.⁷⁷ A konfliktusok megoldási lehetőségeinek mint a háború alternatíváinak kutatása ma rendkívül sürgető, mivel „a tömegpusztító eszközök elrettentő hatása még a közepes és kisebb hatalmak számára is hozzáférhető, és az egész föld népei közötti egyre szorosabb kapcsolatok igen nehézzé, gyakorlatilag lehetetlenné teszik a háború következményeinek korlátok közé szorítását”.⁷⁸ Ezért alapvető fontosságú azokat az okokat kutatni, amelyek háborús konfliktusokat támasztanak, mégpedig mindenekelőtt azokat, amelyek az igazságtalanság, a nyomorúság és a kizsákmányolás olyan struktúráival vannak kapcsolatban, amelyekbe be kell avatkozni, hogy végül legyőzhetőek legyenek: „Ezért a béke másik neve a fejlődés. Amint közös a felelősségünk a háború elkerüléséért, ugyanúgy közös a felelősségünk a fejlődés előmozdításáért.”⁷⁹ A nemzetközi humanitárius jog egyik alapelve az emberiség elve. E szerint „az egyes ártó cselekményeket nem indokolhatnak semmilyen, még a háborús helyzetben legitimnek tekinthető okok sem.”⁸⁰ A háború utáni szabálygyűjtemények feladata az volt, hogy akár háború esetén, akár békeidőben meghúzzanak egy határvonalat a civilizáció és a barbarizmus között. A jómódú nyugati államokban a nemzetközi humanitárius jog szabályai rendkívül jól tudtak érvényesülni, amint véget értek a gyarmati háborúk. Példa erre az amerikai hadsereg tevékenysége Vietnámban, ahol a nemzetközi humanitárius jog több szabálya is sérült, szemben az Öböl-háborúval, ahol komoly erőfeszítéseket tettek arra, hogy ezeknek a normáknak megfeleljenek. A konfliktusok – az említett vonatkozásban – áttevődtek a szegényebb területekre, ahol a kormányzatok, illetve lázadó erők rendszerint semmibe vették a jogi előírásokat. A hidegháború utáni időszakban pedig egyik jelentősebb

76 Kovács Péter: *Nemzetközi közjog*. Budapest, Osiris, 2011, XIII. fejezet.

77 MALCOLM i. m. 680.

78 II. János Pál Centesimus annus kezdetű körlevele, 51: AAS 83 (1991) 857.

79 II. János Pál Centesimus annus kezdetű körlevele, 52: AAS 83 (1991) 858.

80 LATTMANN Tamás: *A nemzetközi humanitárius jog*. In: KENDE Tamás – NAGY Boldizsár – SONNEVEND Pál – VALKI László: *Nemzetközi jog*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2014, 798–799.

nyugati hatalom sem volt érdekelt abban, hogy a harmadik világ konfliktusait kezelje, megoldja, egészen addig míg az olaj képbe nem került. A biztonsági rendszer felállítása, a szabálygyűjtemények megalkotása azt sugalmazták, hogy a háború utáni európai és észak-amerikai kormányzatok tanultak a leckéből, és megteremtették a megfelelő szabályokat arra, hogy ezeknek a szörnyűségeknek a lehetőségét, a pusztá gondolatát megakadályozzák. Majd e biztonsági rendszer a kilencvenes évek elején szétesőfélben volt: visszatért a háború az európai kontinensre.⁸¹ II. János Pál pápa szerint a nemzetközi közösség azért létesítette a Nemzetközi Büntetőbíróságot 1998-ban, hogy az mindazokat elítélje, akik különösen nagy jelentőségű bűntettekért felelősek: népiért, emberiség elleni bűnökért, háborús bűncselekményekért, a háborúk kirobbantásának bűnéért.⁸²

81 GUTMAN, Roy – RIEFF, David: Bevezetés. In: GUTMAN, Roy – RIEFF, David (szerk.) [ford. LATTMANN Tamás – SÜLI István]: *Háborús Bűnök*. Budapest, Zrínyi 2002, 12.

82 Vö. II. Vatikáni Zsinat, *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitúció, 79: AAS 58 (1966) 1102–1103. és PAPP (2021) i. m. 180–182.

